यू.एम.एन. वार्षिक प्रतिवेदन, रुकुम पूर्व २०७९/२०८०

UMN

रूपान्तरित नेपाली समाजमा सबैलाई प्रशस्तताको जीवन

शिव प्रसाद अधिकारी
क्लष्टर टीम लिडर
रुकुम पूर्व क्लष्टर

रुकुम पूर्व लुम्बिनी प्रदेशको एक मात्र हिमाली जिल्ला हो। ३ वटा गाउँपालिका मात्र रहेको यो जिल्ला नेपालकै कान्छो र ७७ औं जिल्ला हो। २०७८ को जनगणनाको प्रतिवेदन अनुसार जिल्लाको जम्मा जनसंख्या ५६,६७५ रहेको, जसमध्ये महिला २८,७६८ र पुरुष २७,९०७ रहेको छ। त्यस्तै जिल्लाको जम्मा घरधुरी संख्या १२,८७८ र औसत परिवारको आकार ४.४० रहेको छ। जातिगत संरचना अनुसार मगर समुदायको (४९.४४%) बाहुल्यता रहेको यस जिल्लामा दलित (२१.९%), ब्राह्मण, क्षेत्री तथा ठकुरी (२५.९३%) र अन्य २.७१% रहेका छन्।

यू.एम.एन. रुकुम पूर्व क्लष्टरको रणनीतिक योजना र यसको मध्यकालीन समीक्षाको प्रतिवेदन अनुसार क्लष्टरले स्थानीय साझेदार संस्थाहरू मार्फत दीगो वातावरण तथा आर्थिक विकास परियोजना, सामाजिक हानिकारक परम्परागत अभ्यास विरूद्धको सक्षम परियोजना-२, मानसिक स्वास्थ्य तथा जीविकोपार्जनका परियोजनाहरू पुथा उत्तरगंगा र भूमे गाउँपालिकामा सञ्चालनमा रहेका छन् त्यस्तै ३ वटै गाउँपालिकाहरूमा काम गर्ने गरी अपाङ्गता सहयोग तथा पुनर्स्थापना परियोजना पनि संचालित छ। साथै यू.एम.एन.को रणनीतिक योजनाको समीक्षा र स्थानीय पालिकाहरूको प्राथमिकताको आधारमा थप काम गर्नुपर्ने क्षेत्रहरूमा जीविकोपार्जन, जलवायु परिवर्तन र विपद् व्यवस्थापन तथा समावेशी शिक्षाका विभिन्न परियोजनाहरू विकास गर्नुपर्ने देखिएको छ।

रुकुम पूर्व

यस जिल्लाको विकासको लागि तय गरिएको संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको योजना र लक्षित समुदायको आवश्यकतालाई पूरा गर्ने उद्देश्यका साथ यूनाईटेड मिसन टु नेपालले स्थानीय साझेदार संस्थाहरूसँगको साझेदारीमा सञ्चालन गरेका विभिन्न परियोजना तथा क्रियाकलापहरूलाई सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्न सहयोग पुऱ्याउनु हुने जिल्ला परियोजना सल्लाहकार समिति, स्थानीय प्रशासन, जिल्ला स्थित बिषयगत कार्यालयहरू र स्थानीय सरकार तथा विभिन्न शाखाहरू र अन्य गैर सरकारी संघ संस्थाहरूलाई सहयोग तथा अमूल्य सुझाव र पृष्ठपोषणको लागि हार्दिक धन्यवाद सहित आभार व्यक्त गर्दछु।

धन्यवाद !

कर्मचारीको नाम थर	पद
करुणा थापा	परियोजना व्यवस्थापक-संरक्षण
कृष्ण बहादुर बूढा	सवारी चालक
नबिन प्रसाद चौधरी	परियोजना व्यवस्थापक-स्वास्थ्य
निरज तामाङ	बित्त संयोजक
रन्जु कुमारी राई	परियोजना अधिकृत-शिक्षा
सँगीता बि.क.	कार्यालय सहयोगी
सुरज सोनार	परियोजना व्यवस्थापक-उत्थानशील जीविकोपार्जन
शिव प्रसाद अधिकारी	क्लष्टर टीम लिडर

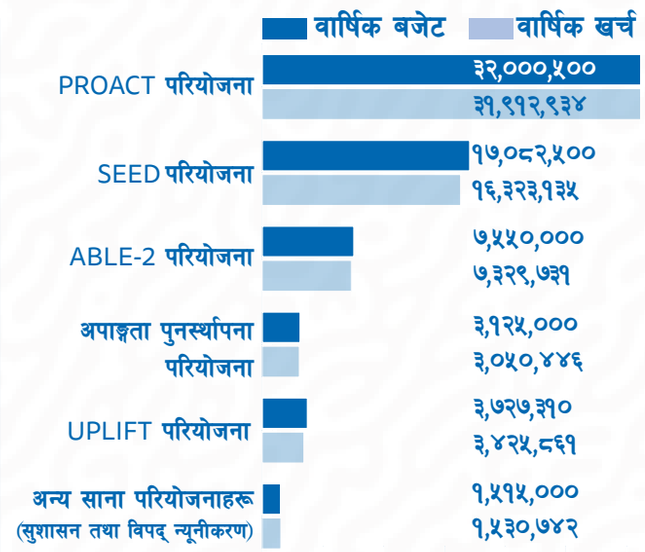

मिका परियोजना

सोरु गाउँपालिकाको वडा नं. १ र २ मा गठन भएका १५ वटा समूहहरूमा महिला ३१९ जना र पुरुष १८ सहित जम्मा ३३७ जना समूह सदस्यहरू आवद्ध भएका छन् । समूह मार्फत ५१ जना सदस्यहरूलाई शौचालय निर्माणमा सहयोग, १०१ जनालाई आयआर्जनको लागि खरायो पालन, १०६ जनालाई बेमौसमी तरकारी खेति गर्न प्लाष्टिक पाल र कृषि सामाग्री, ४२ जनालाई उन्नत जातका बाखापालन गर्न सहयोग गरियो । जसले गर्दा समूहका सदस्यहरूले आयआर्जन गरी दैनिक जीविकोपार्जन गर्न सहज भएको छ । त्यसैगरी सोरु गाउँपालिकाको वडा नं. १ र २ मा वडा कार्यालय र विद्यालयको साझेदारीमा आधारभूत तहका ३ वटा विद्यालयलाई बालमैत्री पठनपाठन गराउनको लागि २२७ वटा कपासका कुसन, कार्पेट, २१ वटा भुई टेवल सहयोग मार्फत कक्षा कोठामा बालमैत्री वातावरण सृजना गरी सिकाई क्रियाकलापमा सहज भएको छ । यसैगरी कक्षा ६ देखि १० का बालबालिकाहरूलाई पनि बसाई व्यवस्थापन गर्नको लागि १५० सेट फलामको डेक्स र वेन्च सहयोग गरी बसाई व्यवस्थापन भई पठनपाठनमा सहज भएको छ ।

मुगुम कार्मारोङ गाउँपालिकाको समन्वय र सहकार्यमा १३ वटा स्वास्थ्य व्यवस्थापन तथा संचालन समितिको कार्ययोजना अनुसार ५ वटा स्वास्थ्य चौकी, ७ वटा आधारभूत सेवा केन्द्र र १ वटा सामुदायिक अस्पताललाई (जस्तै स्टेचर, डेलिभरी वेड, बीपी सेट, अटोक्लेभ, इमेजन्सी लाईट, इ एन टी सेट, आदि) प्रकारका स्वास्थ्य सामग्रीहरू उपलब्ध गराइयो । यसैगरी चितै कुना गाउँलाई खुल्ला दिसामुक्त गाउँ बनाउनको लागि ३९ वटा घरहरूलाई शौचालय निर्माणमा सहयोग गरिएको छ । यसले गर्दा गाउँघर सरसफाई भएको र फोहोरबाट हुने रोगहरूमा कमि भएको छ ।

आवासीय विद्यालयमा स्वास्थ्य सुधार तथा सरसफाई परियोजना

केजाङ स्थित आवासीय विद्यालयका २९६ बालबालिकाहरूको सरसफाईको लागि सम्पूर्ण सरसफाई प्याकेट उपलब्ध गराइयो । विद्यालयमा छात्र-छात्रालाई नुहाउनको लागि ६ वटा वाथरुम निर्माण गरी २५ लिटरको ८ वटा इलेक्ट्रिक गिजर जडान गरी छात्रा २०३ र छात्र १७५ गरी जम्मा ३७८ जना लाभान्वित भएका छन् । बालबालिकाहरूको बसाई व्यवस्थापन गर्नको लागि विद्यालयसँगको साझेदारीमा २० वटा डेक्स र २० वटा फलामको वेन्च उपलब्ध गराई पठनपाठन गर्न सजिलो भएको छ । यसैगरी विद्यालयको वरपरको वातावरण सफा राख्न महिनावारी भएको वेला प्रयोग गरेको सेनिटरी प्याड नस्ट गर्नको लागि एक इन्सिनेटर निर्माण गरिएको छ ।

बहुभाषिक शिक्षा परियोजना

मुगुम कार्मारोङ गाउँपालिकासँगको साझेदारीमा कक्षा १ देखि ३ सम्म नेपाल सरकारको पाठ्यक्रममा आधारित स्थानीय कार्कट भाषामा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी सकिएको छ, भने स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित भई कक्षा १ को लागि स्थानीय पाठ्यपुस्तक पनि निर्माण गरिसकिएको छ । त्यसैगरी सोरु गाउँपालिकामा विद्यालयमा बालमैत्री सिकाई वातावरण सृजना गर्न ११ वटा विद्यालयको कक्षा २ मा कुसन, कार्पेट र भुई टेबल, सेतोपाटी तथा बालमैत्री शिक्षण सिकाई सामाग्री पनि प्रदान गरिनुका साथै दुईवटा कक्षाकोठा मर्मत सहयोग गरिएको छ । ८ जना शिक्षकहरूले क्रियाकलापमा आधारित तालिम पाएपछि बालबालिकाहरूले क्रियाकलापमा आधारित सिकाई वातावरणको अवसर पाएका छन् ।

अपाङ्गता अधिकार तथा शिक्षा सुदृढीकरण (DREAM) परियोजना

यो परियोजना सोरु गाउँपालिकाको वडा नं. १ देखि ६ र ९ मा सञ्चालन भएको थियो । यस परियोजनाद्वारा २६ वटा अपाङ्गता समूह, ८ वटा अपाङ्गता सञ्जालहरू, १५ वटा बाल क्लब र १ वटा पालिका स्तरीय बाल क्लब सञ्जाल पुनर्गठन गरियो । ८ वटा अपाङ्गता सञ्जाल वडामा दर्ता भएका छन् । त्यसैगरी यस परियोजनाद्वारा अपाङ्गता भएका ३ जना बालबालिकाहरूको उपचार तथा ३६ जनालाई सहायक सामाग्रीको सहयोग (विशेष गरेर न्युन दृष्टिविहिन र सुस्त श्रवण) ले सिकाई क्रियाकलापको संलग्नतामा बृद्धि भएको छ । त्यसैगरी यस वर्ष ९ जना अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा उनका परिवारलाई आयआर्जनमा सहयोग गरेको मध्ये ६ जनाले बाखापालन र ३ जनाले खुद्रा पसलबाट आम्दानी सुरु गर्न थालेका छन् ।

यस वर्ष २८ वटा विद्यालयहरूका कक्षा ३ मा बसाई व्यवस्थापनको लागि कार्पेट, कुसन तथा भुई टेवल सहयोग तथा २८ वटै विद्यालयका कक्षा ३ लाई पुस्तक कुना, जुत्ता राख्ने र्‍याक, स्वच्छ खानेपानीको लागि फिल्टर, कप, सेतोपाटी, र बालमैत्री सिकाई सामाग्री सहयोग गरियो । यी सहयोगले बालबालिकाहरूलाई कक्षाकोठामा सिकाई तथा बालमैत्री वातावरणको सृजना भई गुणस्तरीय शिक्षा लिन सहयोग पुगेको छ ।

लिड परियोजना

मुगुम कार्मारोङ गाउँपालिका वडा नं ३ देखि ९ सम्मका वडाहरूमा समूहको कार्ययोजना अनुसार ७ वटा काठे पुल निर्माण, माँग्री, मह, पुव, सेरोग र दाउदा गरी ५ वटा समुदायमा जोखिम न्युनीकरणको लागि तटवन्ध निर्माण, माँग्री, मह, सेरोग र खारीमा गोरेटो बाटो मर्मत, माग्री विद्यालय घेरवार र २२ वटा भ्यालमा ग्रिल, माग्री स्वास्थ्यचौकी घेरबार, माग्रीको पहिरो नियन्त्रणको लागि १२०० वटा विरुवा वृक्षारोपण गरिएको छ । समुदायको सहभागितामा बिपद जोखिम न्यूनीकरण र पूर्वतयारीका विभिन्न कार्यहरू भएका छन् ।

अपाङ्गता भएको बालबालिकाहरूको समुदायमा आधारित एकिकृत व्यवस्थापन परियोजना

मुगु जिल्लाको चारवटै पालिकामा सञ्चालित यो परियोजना अन्तर्गत यस वर्ष जम्मा ४४ जना मध्ये नयाँ उपचार २३ (बालक १४, बालिका ९) र फलोअप उपचार २१ जसमा (बालक ७, बालिका १४) बालबालिकाहरूको उपचार गराईएको छ । हाल अपरेशन गरेका बालबालिकाहरू मध्ये ३ जना बालबालिका विद्यालय जान थालेका छन् । यस वर्ष नयाँ र फलोअप गरी ४४ जना मध्ये २ जनाले एस.ई.ई. दिएर बसेका छन् । ३४ जना विद्यालय गईरहेका छन्, ४ जना सानो उमेर भएकोले घरमै अभिभावकसँग बस्छन् ।

दलित छात्रा छात्रबृति परियोजना

यो परियोजना जिल्लाको चारवटै पालिकाहरूमा संचालित थियो । यो वर्ष पनि ४९ जना दलित छात्राहरूलाई छात्रबृति उपलब्ध गराइएको थियो । जस मध्ये ८ जनालाई प्राबिधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको लागि सहयोग भएको थियो ।

मुगु विपद् पुनर्लाभ सहयोग परियोजना

मुगु विपद् पुनर्लाभ सहयोग परियोजना सोरु गाउँपालिकाको वडा नं. ६ र ८ मा २०७९ सालमा गएको बाढी तथा पहिरोको कारणले क्षति भएको समुदाय तथा त्यहाँ बसोबास गर्दै आइरहेका व्यक्तिहरूलाई समुदायकै अगुवाईमा विपद् पश्चातको पुर्नस्थापना कार्यलाई सहजता प्रदान गर्ने उद्देश्यले २०८० सालमा सञ्चालन गरिएको नयाँ परियोजना हो ।

प्रमुख उपलब्धीहरु

- **९१** वटा शौचालय, र ६ वटा वाथरुम निर्माण
- **१३** वटा स्वास्थ्य संस्थालाई स्वास्थ्य सामग्री सहयोग
- **५** वटा स्थानमा तटवन्धन गर्न सहयोग
- **५३** जना अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको उपचार
- **३८** विद्यालयमा कक्षा ३ को कोठा व्यबस्थापनमा सहयोग
- **१९७** आयआर्जनमा सहयोग
- **१००** जना बालबालिकालाई शैक्षिक सामाग्री सहयोग
- **८** वटा २५ लिटरका इलेक्ट्रिक पानी तताउने सहयोग
- **४०** जना अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई सामाग्री
- **१२००** वटा विरुवा वृक्षारोपण
- **७०** वटा फलामको डेक्स र वेन्च विद्यालयलाई सहयोग
- **२९६** जना बालबालिकालाई सरसफाई प्याकेज सहयोग
- **७** वटा काठेपुल निर्माणमा सहयोग
- **३८** विद्यालयलाई बालमैत्री सामाग्री सहयोग
- **२४** बालक्लबलाई सहयोग

उदाहरणीय किसान

पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका वडा नं. ४ रुकुम पूर्वको अर्जल गाउँका २२ वर्षीया किस्मत पुनले बि.स. २०७२ मा बुवा गुमाए । बुबाको मृत्यु पछि किस्मतको आमाले बि.स.२०७५ मा दोस्रो विवाह गरिन् । त्यसपछि किस्मत आफ्नो सौतेनी बुबाको घरमा बस्न थाले । प्राथामिक तहपछि पढाई छाडेका किस्मतले दुई वर्षसम्म केही गरेनन् र आफ्ना साथीहरूसँग घुम्नमै समय बिताए । उनलाई केही काममा लाग्न र आयआर्जन गर्न सामाजिक दबाव पर्न थाल्यो । केही समय उनले गाउँमा अस्थायी ज्यालादारी मजदूरको रूपमा काम गरे जुन धेरै अनियमित थियो । उनलाई ज्यालादारी काममा पनि रूचि थिएन । उनी धेरै चिन्तित् थिए र आम्दानीको लागि केही गर्न सकिन्छ कि सकिन्न भन्ने दुविधामा थिए । किस्मतले त्यसपछि मिक नेपालद्वारा संचालित दीगो वातावरण र आर्थिक विकास परियोजना मार्फत पर्माकल्चर फार्म काभ्रेपलान्चोकमा कृषि सिकाई भ्रमणमा भाग लिने अवसर पाए । त्यसपछि उनी केही काम गर्नको लागि मानसिक रूपमा तयार भए । किस्मतले आम्दानीको लागि कृषि खेती मुख्य गरी बेमौसमी तरकारी खेती गर्ने अठोट गरे र परियोजनाद्वारा संचालित तरकारी खेति र जैविक बिषादी बनाउने तालिममा सहभागी भए । यी अवसरहरू पछि किस्मत भान्छन् “अब मैले मेरो जीवनको लागि बाटो फेला पारेको छु” । उनले अर्को व्यक्तिसँग साझेदारीमा करिब २ रोपनी क्षेत्रफलमा तरकारी खेती सुरू गरे । उनीहरूले मिश्रित खेतिको अभ्यास गरेका थिए, जसले कीराको जोखिमलाई कम गर्न तथा भूक्षय रोक्न मद्दत गऱ्यो । किस्मत र उनका साथी मिलेर श्री अर्गानिक बहुउद्देश्यीय कृषि तथा भेटेरिनरी नाममा कृषि फर्म गाउँपालिकामा दर्ता गरेका छन् जसले उनलाई सरकारी अनुदान लिन पनि सहज भएको छ। उनको फर्मले अन्ततः उनको वडा भरीमा एक नमूना फर्मको रूपमा मान्यता प्राप्त गऱ्यो । गाउँपालिका भित्रका विभिन्न व्यक्ति तथा फर्महरू अहिले किस्मतको नमुना फर्मको अध्ययन र अवलोकन गर्न आउँछन् । पाँच महिनाको अवधीमा किस्मत र उनको साथीले करिब रू. ४०,००० को खुद आम्दानी गरे र हाल उनीहरू गाउँपालिकामा सफल र नमुना कृषकको रूपमा चिनिन्छन् ।

गतिविधि

बाखापालनबाट आम्दानी गर्दै युवा व्यवसायी ।

रुपान्तरण तालिममा सहभागी किशोरी समूहका सदस्यहरु

समुदाय परिचालनमा सहजीकरण गर्दै स्थानीय अगुवा ।

करेसावारी प्रवर्धनमा स्थानीय महिला ।

जिल्ला स्थित कार्यालयहरु र स्थानीय सरकारसँगको सहकार्य

गाउँपालिकाका प्राविधिकहरू र शाखासँग समन्वयमा निर्माणका कार्यहरू जस्तैः शौचालय निर्माण, खानेपानी तथा साना सिचाईका क्रियाकलापहरूको लागत डिजाइन र अनुगमन गरी निर्माण गरिएको छ ।

जिल्ला स्तरीय कार्यालयहरू एकिकृत कृषि तथा पशुपंछी विकास कार्यालय र प्रधानमन्त्री कृषि आधुनीकरण कार्यालयसँगको समन्वयमा २ जना कृषकहरूलाई आलु चिप्स् निर्माण, मौरीपालन सम्बन्धी तालिम तथा मौरी घार खरिद र आलु खेति सम्बन्धी तालिममा समावेश गराईएको छ ।

डिभिजन वन कार्यालय रुकुम पूर्वसँगको समन्वयमा १९ सय कागती र टिमुरका विरुवाहरू सहयोग गरिएको छ ।

पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिकाले एक महिने राडीपाखी विविधीकरण तालिमका लागि रू ४५,००० बराबरको सहयोग गरेको छ ।

सामुदायिक रूपान्तरण परियोजनाद्वारा संचालित मानसिक स्वास्थ्य शिविरमा भूमे गाउँपालिकाबाट रू. ३००,००० बराबरको औषधी तथा अन्य समन्वयात्मक सहयोग गर्नुका साथै गाउँपालिकाले मानसिक स्वास्थ्य समस्याहरूको उपचार र व्यवस्थापनका लागि परियोजनासँग मिलेर काम गर्ने प्रतिवद्धता गर्नुका साथै मानसिक समस्या भएका बिरामीहरूको लागि साइकोट्रोपिक औषधी खरिदको लागि आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा रू. १०,००,००० (दश लाख) रकम छुट्याएको छ ।

साझेदार संस्थाहरू

नेपाल मगर सेवा समाज तथा सूचना केन्द्र (मिक नेपाल)

नेपाल जनजागरण मञ्च (एन-प्याफ)

तपाईंको गुनासो वा पृष्ठपोषणको हामी सहृदय जवाफ दिनेछौं साथै तपाईंको परिचय गोप्य राख्नेछौं ।

हामीलाई सुझाव पेटिकामा सुझाव पत्र, ईमेल, कुराकानी वा फोन मध्ये कुनैपनि माध्यमवाट दिन सक्नुहुन्छ ।
यू.एम.एन. केन्द्रीय कार्यालय, पोष्ट बक्स नं. १२६, काठमाडौं, १६६००१२८११८, १६६०८८५३००३ (निःशुल्क फोन नं.)
९८४७३८७०३०, ९८५७८४४५६६
feedback@umn.org.np
feedback.rk@umn.org.np
www.umn.org.np/feedback

यू.एम.एन. रुकुम पूर्व क्लष्टर | सिस्ने गाउँपालिका, वडा नं. ५ | बाहुनठाना, रुकुमकोट, रुकुम पूर्व
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल | फोन नं. ८८ ४१३१८८ | rukum@umn.org.np | www.umn.org.np